

KOMJÁT ALADÁR KÖLTÉSZETE

„CSAK EGY VAGYOK A SOK KÖZÜL”

Komját Aladár, az első magyar kommunista költő, Kassán született 1891. február 11-én. De nem sokáig él a Korach család Kassán, mert Edelénybe, később Gölnicbányára, majd Letenyére költöznek. Alig nyolcéves Aladár, mikor Fiumében laknak. Ez a sok vándorlás rányomja bélyegét a korai gyerekkora, hiszen sok helyen és sok nemzet tagjai között kell élniük, s a monarchia nem volt a legismertebb arról az oldaláról, hogy valami jól oldotta volna meg a nemzetiségek és a nemzetek viszonyát. Mielőtt értenie, éreznie kell a fennálló rend visszasságát, s összefüggést keres és talál is: a „mulók”, az olasz nemzetiségű proletárgyerekek az elnyomottak: az örök lázadók. A magyar és a horvát gyerekek egymást uszítják az olaszokra, és ez eredményezi, hogy a kisgyerek a felnőttek világába is betekintsen, s rájön: a recept ugyanaz, csak a dolgok nem egy-két pofonnal, orrbeveréssel, hanem börtönnel, munkából kizárással végződnek.

Tizenhat éves korában kerül Budapestre, a Borcsay utcai gimnáziumba. Most ismerkedik meg az új világgal, Ady forradalmával és egyből elkötelezettje lesz, ha még nem is tudatosan, annak az eszmének, hogy „változtassuk meg a világot!”, hisz ez a világ alapjaiban is rohadt már.

Külön élmény számára a Nyugat minden számának megjelenése. Szenczáción és vita tárgya is egyben.

Ady félistenként lebeg a szeme előtt, minden sora, minden szava szózat hozzá.

S leül verset írni.

A versek kezdetlegesek, nehézkesek, utánérzések.

De Ady, Karinthy már tűzbe hozták Komjátot, az ifjú tollat ragadott, mondanivalóját így akarja kifejezni, harcát így akarja folytatni.

Első verseire (1909—1910) a Nyugat impresszionista lírájának fájdalmas mélabúja nyomta rá bélyegét.

Először a Renaissance c. folyóirat hasábjain jelent meg. Versének címe: *Élet-unalom*.

Az egyedüllét verse ez a költemény. Divatos utánérzéseké:

*„Idegszálakból szöve nékem,
a bágyadság a hintaszékem.”*

De az egyedüllét és a másolt kifejezések mellett van egy furcsa, egyéni, komjátos ebben a költeményben:

*„Mételyes virágok, fekete kalászkok,
álombontó kaszát nem fogok tirátok...”*

mert győzni kaszával lehet. S a lázadó egyszer, nem is sok év múlva kaszát fognak, s menetelnek, a kaszával jönnek új rendet teremteni.

A pesszimizmus valahogy másként jelentkezik Komjátnál, mint a Nyugat költőinél: ott dekadens, egy letűnő világ utolsó szép fénye, virága; itt egyrészt ironia, hisz a mélabút, a szelíd ringást Komját groteszk, gúnyos képekkel bontja meg: a pesszimizmus befagyott tavának vékony jegére fut tudatosan, hogy ropogjon ez a jég, rianása törje meg a tömjénes nyugalmat.

Szinte alig van olyan költeménye ebből a korszakból, ahol a dekadens impresszionizmusra annyira jellemző jelzőhalmazt használt volna. Ha meg is jelenik a sok jelző, akkor ez már eszköz, hogy az a sor, az a mondanivaló, ami a cikornyás — édeskés sorok után következik, kiugorjon, ríktó transzparens legyen;

*„Minden nesztelen: csönd kívül-belül.
Csönd, csönd, csönd fehérül, feketül.*

. / .

Libegnek — lobognak a házak.

. / .

S eszembe ötlík: A nyomor örök!”

Sötér István azt mondja Komját korai verseiről, hogy a dekadens impresszionizmus soha nem volt a költő sajátja. Nem volt hajlandó bebugyolálni saját fájdalmait. Szokatlan, bizarr, olykor talán keresett szavak, indulattól fűtött rövid mondatok, gyors közbekiáltások, a végtelen felé nyúló, sejtető képek zilálták már ekkor is költeményeit. Itt a „messzeségek fogyhatatlan égnek”, „dacosak” a vágyak — mintegy jelezve, hogy nem az élettől, a valóságtól kíván elfordulni a lélek, hanem csak egy szűk szorító világ áporodottságában fuldokol, kínlódik. A rossz társadalmi közérzet lírája ez, s nem a dekadens meghasonlásé.

Waldapfel József Komját korai időszakáról azt mondja, hogy individualista — szimbolista, tagadhatatlanul dekadens ízű pesszimista versek jellemzik.

1913. március 9. megjelenik *A Dózsa-vér* a Népszavában. S az újságot azonnal elkobozzák.

Ady nyomdokain járó politikai vers ez már, a harcos Komját első határozott lépése.

A költő nem forradalmár még, inkább érzi csak, hogy vére mindinkább a harc felé viszi őt, s a történelem nagy harcosegyniségét énekli. Még nem a paraszti keservek szimbóluma Dózsa György, lázad a költő, s Dózsa inkább egy biztos pont, akibe belefogózhat.

Lépett egyet a tudatos forradalmár világa felé Komját ezzel a verssel. S talán itt, ekkor lett belőle egy eszme, egy világ angazsált harcosa is. Még csak a lázadás ösvényeit kutatja, de lába már lép, s körülötte már forr, pezseg a világ:

*„De holnap már ordít az ár és minden, minden vérbe fúl:
az átkozott romok fölött a Dózsa-vér az úr, az úr!”*

(A Népszavában megjelent verset Komját később átírta: Az első változat „Piros folyó”-ja a második változatban „Vörös folyó”; a „halottas éjszaka” „szörnyű jaj éjszaka” lesz. Az első változathoz olyan értelmezést is nyerhetünk, hogy Dózsa azért idézi Komját, mert emléke, harca már elhalványult „És egyre tompul zenéje”, míg a második változatban így fogalmazza meg ezt a sort: „És egyre bőmbőlőbb zenéje”. Tudni kell azonban azt, hogy a vers átírására már a húszas évek végén került sor, a Tanácsköztársaság bukása után; egy olyan korszak után, amikor Dózsa nemcsak Petőfi és Ady verseiben megjelenő valamilyen népi forradalmat, lázadást jelképező alak, hanem a valóság alakja is, hisz 1919 tavaszán a magyar proletárság eljutott odáig, hogy magyar elnyomóival szemben is álljon ki igazán mellette.)

Ugyanakkor még egy felfedezése van Komjátnak: a fiatalkori költőideál, Ady, már nem tartja szorosan irányát a Nyugat irányához, hisz legigazibb mondanivalóját, a proletárverseket már kénytelen a Nyugaton kívül publikálni.

Komját szemében nem haladó már a Nyugat, inkább olyan jellegű irodalmi lap, ahol a befutottak saját pozícióikat őrzik s törölgetik neveikről a fényteleniséget.

Soha nem volt a Nyugat munkatársa, s mire költészete kiforrott, akkora nem is találhatta helyét ebben a polgári tendenciájú orgánumban, mert útjaik, céljaik nem voltak azonosak.

„A FÖLD ALATTAM SÜLYOSAN GÖRÖG”

1915 és 1917 között a modern „izmusok” hívének vallotta magát Komját. Expresszionista, futurista szabadverseket írt, s a magyar avantgarde folyóirataiba, Kassák lapjaiba, a Tettbe és a Mába dolgozott. Életútja ezzel a mozgalommal fonódott egybe néhány esztendőre.

A századelő avantgarde törekvéseit ma már helyükre rakta az idő. Az eszményítő romantikus köd s a fitymáló elutasítás egyaránt indokolatlan velük szemben. Annak látjuk az „izmusok” indázó, vibráló lázvirágait, amik valójában voltak: történeti jelenségként könyveljük el őket. Az impresszionizmus korát megelő kispolgári értelmiség lázadó ösztönösségének sajátos formája ez a művészi anarchia; helyesen érzett kérdésekre adott helytelen felelet. Az önálló társadalmi cselekvésre képtelen kispolgári értelmiség sajátos kusza pszichológiája, lázadó jobbra törése s riadt tanácsstalansága tükröződött benne.

Taszította, felháborította ezt az értelmiséget a hanyatló kapitalizmus elboruló barbár világa, tiltakozásra készítette a válságokkal és háborúkkal beköszöntő imperialista kor.

Lázadnak az élembertelenedett élet ellen, de eszmei felkészültség híján kénytelen-kelletlen önmagukat zárják el a valóban forradalmi mozgalmak elől. Telve vannak ellentmondásokkal, világnézetük, gondolkodásuk nem tudja letörni a korlátokat, melyeket éppen az a rend állított eléjük, amelyik ellen harcolnak. Valójában ez a felelet a sok ellentmondásra, ami a Kassák vezette csoport programjában van.

Szembefordulnak az élet hazugságaival, elítélik az egyén kiválását a társadalomból, tisztító közösségi életet hirdetnek, de ugyanakkor a szubjektív individualizmus rabjai: nem tudnak az én börtönéből kitörni.

Ők azok, akik szétvetik a vers kötöttségét, felborítják a rím és ritmus törvényszerűségeit, de forradalmi tettek ez nem volt elég, hisz a polgári-kispolgári értelmiség eszmei pozíciójából kívánták robbantani a világot.

De a háború kiterjedése a kor visszasságait előtérbe helyezte, a „lázadó” most már látták, tapasztalták, mi az, amit el kell mondaniuk, hova kell csapni öklükkel jó nagyot. Véget értek a diszes-dalom-virágos éljenező beva-gonírozások, a katonák érezték, hazug világ fenntartásáért, győzelméért kell harcolniuk. S ez a harc valaki másé, ők csak az életüket, vérüket adják, az eredmény bármilyen legyen: ők vesztesek lesznek.

Komját költészetének fő témája a világháború kitörésétől kezdve a tiltakozás volt a háború ellen, az embertelen rémségek ellen. Ez a tiltakozás eleinte még hagyományos ritmusú strófákban, közérthető nyelven szólt meg, csak a képes beszéd zordon túlzásaiban kereste a fantasztikus, eszeveszett öldök-lés adekvát, néha egyenesen tébolyult víziók alakját öltö kifejezését. De ebben a szenvedélyes háborúellenes költészetben kifejezésre jut az új, expresszív kifejezőmód is.

Költészetében az ember tiltakozó döbbenetének adott hangot, de különös szerepet kap a cinizmusba hajló ironia is:

*„Hegyek ordító döbbenetje torpad!
Menekül a síkság a súlya alól!
Bukfenczezik aholt s nem kéri a béréit!
Bomlottan kongat a nap harangja!”*

Pontosan látja már Komját a háborút: „elfújta a szél az ég alól a földet!”, s megszületnek az „újfajta katonadalok”: a *Menetszárad*, az *Eltűntek* és a *Sorozás*.

A *Sorozást* antologikus darabnak tartják sokan, a kor legjobb ilyenfajta versei között emlegetik:

Sorozás

Iskolai tankönyvek számára

*Csudarendes Péter!
Jó lesz limnek-lomnak.*

*Nyomnélküli Gáspár!
Jó lesz keréknyomnak.*

*Imádságos Mihály!
Rossebnek a szájon.*

*Sosesíró András!
Jó lesz siratásnak.*

*Szagos-Tuba Ferkó!
Jó lesz baligának.*

*Terebélyes Máté!
Nyárfás hektikának.*

*Krisztustalan Gergely!
Keresztnek a hegyen.*

*Igazmondó Ádám!
Jó lesz, hogy ne legyen.*

(1916)

Iskolai tankönyvekbe szánja a költő ezt a verset. Hogy generációk tanulhassák, láthassák, érezhessék az első világháború borzalmait.

De hol is itt a borzalom?

Beállított képpel indul a vers: a sorozó bizottság előtt áll a regruták hosszú sora, s kapják a legények a katonai beosztást. Ki gyalogos, műszaki, utász, tűzér...

Valahogy így festett ez a hátországban s az olvasókönyvekben.

A valóság azonban másként bánt ezekkel az emberekkel. Ruhájuk gyorsan leszakadt, dicsőségük megkopott.

Komját versében két dolog dominál: két mondattípus. A felszólító (felkiáltó) és a kijelentő mondat. Nem csupán azért tesz felkiáltójelet a versszakok első sorainak végére, hogy a sorozó bizottság őrmesterét idézze, célja inkább felkiáltani, a távozó nevét tudatunkba vésní. S ezek a nevek sem mindennaposak. Emberi tulajdonságok, gyarlóságok a vezetéknevek, a tömeget, a sok-sok névtelen áldozatot jelképezik: Csudarendes, Nyomnélküli stb. A kijelentő mondat a valódi döbbenet: Komját írásmódjáról meg is jegyzi Kassák, hogy minden felkiáltás és a felkiáltójel jegyében történik.

Az első sorok felkiáltó jellege után a tragikumot, e kisemberek tragikumát érezteti: egyszerűen eldöntik a felettések, kiből mi legyen, hisz valamennyien meghalnak, s a haláluk után átváltoznak: limlom, keréknyom, rosseb, siratás. Ez lesz belőlük.

Verse úgy épül fel, hogy minden versszakban fokozottabbá válik a feszültség, nagyobb a tragikum.

Erre a költői korszakára jellemző a versek túlzilálása, s mégis a nagy vers szigorú törvények és korlátok között született. Nemcsak a ritmus kötött, de megjelenik a rím is, habár úgy hat, mintha a véletlen játszana közre csak, hisz a harmadik és a negyedik versszak között nincs rím.

A *Menetszárad* cinizmusa még kifejezettebb, mint a *Sorozásé*. Az előbbiben inkább szarkazmus dominál, míg itt merészen mondja ki:

*„Ne féj, hét nap, hét éccaka furtonfurt ha megyünk:
sose ér oda ez a masina!”*

Komját „büdösül masérozó” katonája így dalol:

*„Sej-haj, seje-haj! Haj, haj!
Megdöglöm én is, akár a többiek!”*

Az *Eltűntek* című verse újra az iskolásoknak íródott. A költemény inkább a szókimondása miatt, s az egyidőben való megjelenés miatt van egy sorban az előbbi kettővel, kétségtelen, hogy a vers megbomlik, nem tud a szándékos naívság, cinizmus s a mondanivaló egységet alkotni, mint az előbbi kettőnél.

Elkötelezettsége most már lényében is tudatos cselekvővé teszi Komjátot. Mindinkább erőt akar adni a „Csudarendes Péternek”, hogy a saját harcukat vívják a belső ellenséggel szemben. Noha „kozmosz versei” (*Kiáltás, Piac közepén, Kikötő, Utca* stb.) még nem materialista versek, itt már az én hangsúlyozása mellett a *mi* is megjelenik.

Kiáltás című verse még világot mozgató varázscselekvést is tulajdonít magának:

„Ó nézzétek! Emelem a karom
s a táj utána vágyban fölszakad.
A rög keménye párába szökik
s húsomra vissza,
izmot csöppöget a nap!

*Ki abajog?! . . .
Ha egyes-egy, s ha csorda hömpölye,
igyék kezemből fúlásig erőt:
rossz tetemének megtartó rakoncát!*

A föld alattam súlyosan görög.”

Az egyéni kezdeményezés, az anarchikus program nem elégíti ki Komjátot, s a munkásosztály harcát nemcsak támogatja, hanem részese is kíván lenni. 1917-ben az októberi forradalom kitörése után néhány nappal szakít Kassákkal és a Mával, és más útirányt jelöl meg: minden szavával, cselekedetével a proletárforradalmat kívánja szolgálni.

Kassák a szakítás után közöl még Komját-verseket, de ezeket már az első önálló kötetből, a *Kiáltásból* vette át.

Ez a kötet a *Ma* kiadványaként jelent meg. A kötet előhangjaként egy olyan vers szerepel, amely formarokonsága ellenére túlhaladása is Komját e kötetbe foglalt költészetének, s átvezet az első forradalmi vershez.

A vers minden hagyománnyal szembeforduló, minden individualizmust tagadó, helyenként szinte plakátszerűen tömör.

„Köbe-tömbözöttre lemarkolt világ!
Mozdulat, szó, — csak múltba — kérdéssel élődik s
mégis! tán mindenha voltnál jobban.

Kiáltás!

Tömegek torka torkollik az enyémbe.
Tömegek ina rándul a moccanásomban.
Az ő bőrük pórusa tátog a bőrömön.
Nyavalygó elkülönülés: dögöljön a mimes individuum!

Csak egy vagyok a sok közül: proletár sorsom ágbogán is
a sokból egybe-csöppentett erő

Akinek ezerek tehetetlenségén tárulkoznom adatott!

S útálata a közönynek.

Tagadása a belenyugvásnak.

S építő józanság: mérföld-csattanó víziókban is.

S öklös váltigfejlődés: túl az öt érzék nyomorult
kopottságain: a dolgok külső, hazug plasztikáján.

Mert értelem, indulat s izom összéje: soha erőbb
nem volt a tevőség!

Vesző emberségünk utolsó testvérvéréát akarjuk át
népeken és fajokon!

Hogy megmaradjunk!”

(1917)

Az én és a kozmosz összefüggése helyébe a költő és a tömegek olyan összetartozásának hangoztatása lép, amelyben a maga szinte prófétai szerepének hirdetése mellett az is benne van, hogy ő csak tolmácsa a proletártömegek szenvedéseinek és követeléseinek.

Ettől kezdve vége Komjáttnál az individualizmusnak.

Tömegről szól a tömegnek.

A Kassáktól való különváláskor kész terve volt: kommunista folyóiratot akart szervezni. Kilencszáztizenhét lett volna a címe, hisz ez a szám az orosz forradalom történelmi dátuma, az emberiség legnagyobb gondolata. Ebből a gondolatból sarjad és ebbe a gondolatba olvad bele lapunk programja... Az irodalmat is 1917 szellemében akarjuk..."

Elkészítették a folyóirat előszavát, ebben megbélyegezték a kapitalista társadalmat, amely „megfosztotta a tudományt és a belőle fakadó technikai kultúrát egyetlen hivatásától, hogy az emberi boldogság és jólét forrása legyen”.

Minden új gondolatnak helyet kívánnak adni, amely az emberiség szellemi, etikai és anyagi felszabadításának célját becsületesen szolgálni akarja.

Ez a lap nem jelent meg, de ugródeszka volt, hisz az öszirózsás forradalom első napjaiban megjelent az Internacionálé, s ez később a Tanácsköztársaság hivatalos ideológiai orgánuma lett.

Komját költői korszakának második része lezárult. Ez költészetének legérdekesebb időszaka. Költőből öntudatos költőforradalmárrá lesz, azonosul a néptömegekkel. Költészete leszűkül abban az értelemben, hogy érzelmvilága jóformán csak a politikumra korlátozódik; az élet megváltoztatásának erős akarása mozgatja és szinte megszűnik számára minden, ami ezen kívül esik.

„BENNÜNK FÖLRENG A FÖLD.”

A KMP megalakulása után Komját mindinkább a politikai élet részese lesz, így költészete is magán hordozza a történéseket. Agitatív versei mondánivalójuk szempontjából nagyon is időszerűek, a kor legforradalmibb versei talán; de ezek a költemények már nem az igazi líra műhelyében születtek. Komját tudatában volt annak, hogy a háború idején megkísérelt forradalmiság — a szindikalizmus és az anarchizmus — csak zsákutca, így egyetlen biztos pontot tudott: Lenin eszméit.

Új kötetének is rendhagyó címe van: *Új Internacionálé*, mintegy jelzi ezzel is, hogy a szocializmus és a lenini út elkötelezettje lett. Ebben a kötetben a formalista kísérletezéstől való megtisztulás is megkezdődött. Szokatlanul sok asszociációt sűrítő szó s a gondolat rövid mondatokba tördelése marad meg az expresszív stílusból, meg a zenei és festői elem tudatos kerülése, valami egészen egyedüli keménység, ridegség. 1918 végén — 1919 elején megszülettek a kommunizmus eszméje mellett hitet tevő első magyar versek: *Új Internacionálé*, *Orosz testvérek elé* és a *Bolsevikiek*.

„Felétek kiáltunk!”

Így kezd az *Orosz testvérek elé* c. versét. Közvetlenül a Tanácsköztársaság előtt íródott ez a vers. A rendszer betiltotta a KMP-t, s Komját mintegy természetes segítséget vár a magyar határ felé közeledő szövetségesektől, aki „téren s véren át” jön „megtartóztatlan”.

A következő szakaszban Ady hangjának folytatását is érezzük:

„A voltakról lepállott a hazugság,
S itt még bitangok fognák az időt.
Itt még halálba fojtanának:
»barátok« s nem barátok.”

A diktatúra bukása után hetekig Budapesten bujkál még. A halálos veszedelemben a szocialista forradalom eszméjéhez való hűségéről s a győzelemben való rendíthetetlen hitéről *Hitvalló dac* című versében tett ekkor vallomást:

*Testvérek!
kiket egybeontott a százszor-jóság
törvénytevőre
a mi testünkkel igazúl az élet.*

Inak vagyunk a szörnyű szakadatban.

Építő plazma.

*S erősek, —
mint a megmásíthatatlan.*

Bujdoklás? ... Börtönfal? ... Halál?

*Mi kitörünk:
dús mindenütt levők,
a földből és a vérből!*

*Szénnel és sóval.
Rögök közén a fölütődő fűvel.
Minden lehetetlen.
Minden moccanásban.
Újra! Meg újra!
Mégis és mégis!*

Komját elvileg azonban nem törte át ekkor még az „izmusok” visszahúzó, fékező elveit. De az új élménye megvan: művészetének a vállalt kommunista eszmeiség, ha nem is új irányt, de új csengést adott. Szavai megkeményedtek, higgadni kezdtek. Ha egyelőre az avantgardizmus formai köntösében is, valami egészen új készült: az emigrációban létbiztonságot kapott Komját, megtalálta helyét a világban és a társadalomban.

Egység címen lapot indít, új forradalmi folyóiratot, amely a munkásosztály és a haladás híveinek egységét jelképezi az előretörő fasizmus ellen. Anyagi okok miatt a lapnak mindössze két száma jelent meg, de így is jelentős helyet foglal el a Tanácsköztársaság utáni emigrációs publicisztikában.

„DERÉK FIÚK: A KOMMUNISTÁKAT KÖVESSÜK!”

A bécsi emigrációs időszak után következett Berlin. Komját minden percét az NKP-nak szentelte, így résztvevője lehetett a tömeg- és éhségstrájkoknak, a rendőrséggel és a fasisztákkal való összetűzésnek, s érezte, hogy a válság napról napra fokozódik, az NKP ereje nő.

Költészetére nagy hatással és alakító, formáló erővel van ez az idő. Leveti az anarchikus és az avantgardista külsőségeket: ábrázolása szocialista realista.

Különösképpen az 1924-es Lenin-verse és az 1923-as őszi Thälmann vezette munkásfelkelést megörökítő „proletárballada”, *Hamburg októbere*, jelzi áttörését.

A *Hamburg októbere* nemcsak a német munkások harcának nagy költeménye. Igazán most lesz, ebben a versciklusában Komját internacionalista költővé, hisz Hamburg munkásai „Lenin első szabadító szavát” követték, s a „szegények hatalmát” akarják fölépíteni.

A tiszta líra mellett megjelenik a líriko-epikus életábrázolás. Az ilyenféle balladás kompozíciók a húszas évek orosz és német, valamint cseh, bolgár és román forradalmi költészetre is jellemzőek. A ballada újjászületése megy itt végbe, kapcsolatban az új kollektív szellemmel s a tömegekhez szóló, tömegeket mozgató irodalmi törekvéssel.

*„Tudják:
odakint áll a harc!
Lebírhatatlanul.
„Ki a foglyokkal!”
„Kenyeret!”
„Derék fiúk: a kommunistákat kövessük!”
„Ha addig is! ... most mindent akarunk!”
„Leszámolunk, kutyák!”
Az elvetett mag éig verte sarját:
abajog, lódúl, fenyeget az osztályos tömeg!”*

Ezután már a munkásmozgalom harcainak és a nép mindennapi életének konkrét témái foglalták el a forradalmi elvontságok helyét. Tisztábban látja Komját a kommunista író feladatait. Vallja, hogy a valóságot és csak a valóságot lehet írni.

Az avantgardizmust maga mögött hagyva, Komját nem tér vissza a kötött formához. Az erős gondolati jelleghez a dalforma nemigen illett, ritmusa is inkább gondolati, mint zenei.

Komját költői alakulását nemcsak a forradalmi valóság érteti meg, hatott rá a rappista lehúzó elv is. A központi helyre állított agitáció meghamisította, ellaposította a szocialista irodalom és a valóság közti tényleges kapcsolatot. Igaz, Komját nehéz helyzetben van, elszigetelten él hazájától, a legfőbb realista éltető elemtől, de ez számára nem lehet mentség.

„HALLOD, AZ ÉLET HOGYAN ÉNEKEL?”

Az utolsó évek költészetére már korántsem a mozgalomba való bezárkózás jellemző. Az élet egészének ábrázolása, a szocialista realizmus művészi módszere, az egész népre, minden dolgozóra való hatás igénye ad új, gazdagabb lehetőségeket költőnknek. A szerelem, életöröm, a természetben s az emberi szépségben való gyönyörködés is kifejezésre jut gazdag hangszerelésű lírájában.

*„Hallod, az élet hogyan énekel?
Szárnyal és bukik, ujjong és perel.
Éhen kurrog s bőföggve telik el.
Bömböl, susog, parancsol, könyörög,
szorong, dörömböl, fenyeget, hörög.
Hallod mint távirórúd testében az áram,
zűmmögve hogy kering a nedv a fában?
Hallod a zajlást a némaság mögött?
S a búza-dárda hangját,
amint neszezve átüti a friss rögöt?”*

Az egész élet átélésének, az egész természet és társadalom költői megmozdulásának igénye elvi megfogalmazásban is megszólal Komját egyik versében, *A lélek mérnökeiben*, s ez egyszerre ars poetica és a dialektikus materializmus költői kifejezése.

A verskezdés igen érdekes lírai helyzet és hangulat:

*„Kora tavasz.
Gyenge szálacskák kellemén
hajlókázik hancúrosan a fény.*

*Ágon a friss dudor
kipörsen viszkető örömmel.
Szaglik a föld keserűn-édesen:
a földnek mustja forr.”*

De gyorsan áttér a proletár öntudatosodásának folyamatára:

*„Nehéz az útja.
Nyomor, szesz, kórság, hazug szó
[Jehúzza.*

*De már töpreng,
Már sejti hol a front.
Már kiveszik belőle az alázat.
Már követel, már lázad.*

*Már támad, torpan, bukik s újra támad.
Már céltudatos szervezett tömeg.
Már marsol együtt, úgy tanulja meg,
megragadni ama lenini láncszemet.
Már elkapta lelkét a vihar:
Már minden áhit, már minden akar.
Már állja tűzön-vízen a sarat:
üzemben, utcán, barikádon,
börtönben és bitófa alatt.”*

Az új, a szabad világot sóvárogta, ezért dolgozott pihenést nem ismerve. Ő maga ezt az új világot soha meg nem ismerte, mert váratlanul meghalt. Eppen akkor, mikor a fasizmus első nagy nemzetközi kalandja, a spanyolországi beavatkozás ellen hívta harcba a népeket, a szabadság minden hívét.

Soha egy percre sem ingott meg forradalmi meggyőződésében, a proletariátus és vele az emberiség világméretű győzelmébe vetett hitében.

A madridi indulón (*A nemzetközi brigád indulója*) kívül utolsó versében (*Öröm*) a halálmegvető elszánásnak ad kifejezést, hogy csak addig akar élni, amíg lankadatlanul tud dolgozni, szolgálni a legnagyobb, legszentebb ügyet, amelyre az első világháború idején föltette életét.

SUMMAZÁS

Költői hagyatéka nem gazdag, abban is elég sok az útkeresés emléke. Hajszolt élete, szakadatlan politikai-publicisztikai munkája nem hagyott sok időt a művészi alkotásra. De az érett költészet kisszámú alkotása az élet-ábrázolás és lírai átélés kivételes gazdagságával, sokféleségével és eredetiségével rendíti meg az olvasót.

„A szocializmusért vívott harc s a szocialista fejlődés egyik leglényesebb emberi-lelki mozzanatát tükrözte vissza költészete: a szocialista humanizmusot.”

„Harcosként, kommunistaként élte Komját kora életét: a cselekvő, harcra kész ember, a szocialista ember művészi tudatosítójává, érzéseinek kifejezőjévé válhatott. Nemcsak az első magyar kommunista költő volt, hanem egyben irodalmi újító s úttörő is: kiküzdötte a szocialista realizmus ábrázoló módszerét. Művészi örökségének számbavétele éppen ezért nemcsak az irodalomtörténeti kegyelet dolga. (...) Az úttörő előd, az első magyar kommunista költő a maga művészi, emberi fejlődésével, elért eredményeivel tudatosító és segítőtárs lehet mai irodalmunk számára is.” (*Király István*)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- József Farkas: *A forradalmi szocialista írócsoport létrejötte (1917—19.)*.
József Farkas: *Komját Aladár összegyűjtött művei*, Kortárs, 1958.
József Farkas: *A kommunista költészet úttörője: Komját Aladár*. (*A magyar irodalom története VI., Akadémiai kiadó.*)
József Farkas: *A kommunista költészet úttörője: Komját Aladár* (*A magyar irodalom története III., Gondolat kiadó.*)
Király István: *Az első magyar kommunista költő*.
Kassák Lajos: *Az izmusok története*.
Kassák Lajos: *Egy ember élete* (VI., VII., VIII.)
Bori Imre: *A magyar avantgarde történetéből*. (Új Szimpozion 22., 23., 24—25., 26—27., 28. 29—30., 34., 35.)
Waldapfel József: *Komját Aladár helye irodalmunk fejlődésében*.
Waldapfel József: *A „Hamburg októbere” költője*.
Waldapfel József: *Komját születésének hetvenedik évfordulójára*.
Rozványi Vilmos: *Új költők*. Nyugat, 1919.
Szabó György: *Komját Aladár költészetének fordulójáról*, Kortárs, 1958.
Babits Mihály: *Új költők könyve*. Nyugat, 1917.
Kahána Mózes: *A boldog élet könyve*.
Komját Irén: *Komját Aladár élete*.